

Rubeus Egyesület „Szedervessző”
1076 Budapest, Thököly út 8.
www.rubeus.hu e-mail: rubeus@rubeus.hu

Lakossági vélemények a hátrányos helyzetű csoportokról és a HOZZÁADOTT ÉRTÉK c. médiakampány egyes médiaeszközeiről

Kutatási jelentés

Készült a Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány által, a TÁMOP-5.5.4.B-09/1 „A diszkrimináció csökkentésének elősegítése a médián keresztül” pályázati felhívásán nyertes **HOZZÁADOTT ÉRTÉK – Sikerek, eredmények, jó gyakorlatok a társadalmi befogadás terén** című pályázat keretében. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. Jelen kutatási beszámoló a **Médiaprogramok hatékonyságának vizsgálata** c. kutatás 2. része.

2011. június

Tartalomjegyzék

<u>Bevezetés.....</u>	<u>3</u>
<u>I. Fókusz-csoportos kutatási szakasz menete.....</u>	<u>4</u>
<u>II. Hátrányos helyzetűek társadalmi megítélése</u>	<u>4</u>
<u>II.1. Ki a roma?</u>	<u>5</u>
<u>II.2. Ki a fogyatékkal élő?</u>	<u>5</u>
<u>II.3. Hátrányos helyzetűek a társadalomban vagy azon kívül?</u>	<u>6</u>
<u>II.4. Hátrányos helyzetűek a médiában.....</u>	<u>8</u>
<u>III. Egyes kampányeszközök lakossági megítélése</u>	<u>12</u>
<u>IV. Ötletek egy jövőbeli kampányhoz.....</u>	<u>13</u>
<u>V. Összegzés.....</u>	<u>15</u>

Bevezetés

A *Médiaprogramok hatékonyságának vizsgálata* című kutatás a **Kisebbségi és Emberi Jogi Alapítvány** által a TÁMOP-5.5.4.B-09/1 „A diszkrimináció csökkentésének elősegítése a médián keresztül” pályázati felhívásán nyertes **HOZZÁADOTT ÉRTÉK – Sikerek, eredmények, jó gyakorlatok a társadalmi befogadás terén** című pályázat keretében készül a Rubeus Egyesület kutatóműhelyében. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Célunk egy olyan kutatás készítése, amely feltárja a médiahatások és az állampolgári vélemények alakulása, magatartásmódok formálódása közötti összefüggéseket, valamint vizsgálja a romákat sújtó előítéletek megjelenését és a vizsgált célcsoport média-reprezentációját. A médiaprogramok hatékonyságának vizsgálata kvalitatív és kvantitatív szociológiai módszerekkel történik. Kutatásunk három pillérből áll:

I. Kvantitatív módszertan segítségével egy országos *reprezentatív felnőtt lakosságra vonatkozó attitűdfelmérés* készül.

II. Ezt követően kvalitatív metodikára épülő *fókusz-csoportos kutatást* készítünk, ahol különböző életkori csoportokba tartozók esetében tárjuk fel, hogy a kérdezetteknek milyen a romákkal kapcsolatos attitűdje, mit gondolnak a vizsgálati célcsoport médiában való megjelenéséről, mely média eszközöket tartják a kérdezettek a leghatékonyabbnak, hogy csökkenjenek az előítéletek.

III. Emellett *statisztikai adatok másodelemzésével* - televíziós nézettségi adatok (korösszetétel, nem stb.), rádió hallgatói adatok, nyomtatott média esetén célcsoport elérésének módjai (hány alkalom, módszerek) *az információs utakat vizsgáljuk*.

Jelen beszámolónkban a kutatás második pillérének eredményeit ismertetjük.

I. Fókusz-csoportos kutatási szakasz menete

A fókusz csoportos interjúk négy csoportban zajlottak, 14-25 éves, 26-35 éves, 36-45 éves és 46 év feletti korosztályban. Két csoport fővárosi lakosokból, kettő pedig vidéken élőkől tevődött össze. Az egyes csoportok 3-6 fő részvételével kerültek megszervezésre, a beszélgetést egy moderátor irányította. A csoportos interjú tematikáját meghatározó kérdések alkalmazása mellett a programban felhasznált médiaeszközök közül is bemutatásra kerültek: egy-egy televízióban sugárzott rövid riportfilm, illetve a társadalmi célú hirdetés egy-egy spotja, valamint két csoportban az óriásplakát anyaga is. A bemutatott médiaeszköz vitairányító, illetve témakijelölő funkciót is betöltött, egyúttal a megkérdezettek körében az azzal kapcsolatban megfogalmazott reflexiók tükrében a befogadás, üzenetátadás sikerességéről is közelítő kép rajzolódott ki.

A beszélgetések azonos tematika mentén zajlottak, az alábbi fő kérdések köré szerveződően:

- Kik tartanak romának, milyen szempontok fontosak a származás megállapításában és miért?
- A romák társadalmi megítélése – vélemény a romákról a szűkebb és a tágabb környezetből származó tapasztalatok alapján.
- Más hátrányos helyzetű társadalmi csoportokkal összevetve hogyan értékelhető a romák helyzete?
- Változott-e a romák társadalmi megítélése az elmúlt évtizedben, ha igen, milyen irányban, más milyen okok állnak ennek háttérben?
- A romák megjelenése a médiában – pozitív és negatív hatások?
- Mely médiumok/médiaeszközök hatékonyak a diszkrimináció elleni harcban?
- A KEJA kampányához tartozó médiaeszköz bemutatása, részletes értékelés, erősségek, gyengeségek és javaslatok megfogalmazása.
- Saját kampány tervezése a romák és más hátrányos helyzetű társadalmi csoportokkal szembeni előítéletek csökkentésének céljából – helyzetgyakorlat.

II. Hátrányos helyzetűek társadalmi megítélése

II.1. Ki a roma?

A megkérdezettek többsége korcsoporttól függetlenül úgy vélekedett, hogy a roma származás megállapításában a szülők származása az elsődleges szempont, illetve az, hogy az adott ember romának vallja-e magát. Emellett fontos kritérium még, hogy őrzi-e a roma hagyományokat, beszéli-e és használja-e a roma nyelvet. Arra több interjúban is külön kitértek a megkérdezettek, hogy kizárólag a külső jegyek alapján történő megítélés nem elég a megalapozott döntéshez, de a roma közösségben élés, illetve a romáknak tulajdonított értékrend szerinti életforma, életvitel mindenképpen meghatározó ismérv, még ha esetenként önmagában nem is jelent egyértelműen roma származást, a társadalmi befogadás szempontjából azzal egyenértékű.

„Az én ismeretségi körömben vannak cigányok és ők nem tagadják a származásukat. Felvállalják nyíltan és van, hogy közterületen is a saját roma nyelvüket beszélik és ezzel is felvállalják, hogy ők cigányok.” (1. csoport)

„Romának [...] aki származása miatt bekerül abba a besorolásba. Az lehet csak apai ágon, lehet csak anyai ágon, lehet mind a kettő, tehát akinek a szülei roma származásúak. [...]

- Az is lehet roma, aki annak vallja magát.

-A romáknál nekem ezek a külső jegyek című történet, ez egy kicsit ilyen nehezen definiálható.” (2. csoport)

„Romák pedig, akik roma származásúak és nem feltétlenül teljes vérbeli, hanem olyan közösségben él, ahol romák vannak.” (3. csoport)

II.2. Ki a fogyatékkal élő?

A fogyatékkal élők meghatározásában ennél jóval kevesebb a bizonytalanság, az interjúalanyok túlnyomó többsége egyértelmű, definíció-szerű meghatározást alkalmaz. Az idősebb (36 év feletti) interjúalanyoknál a szokásos meghatározások mellett **érvényre jut egy kiemelkedően elfogadó szemlélet is, mely az egyes embert saját életének rendszerében tekinti, azon belül méri annak teljességét. E megközelítés szerint a fogyatékoság csak akkor állapítható meg tényként, ha a fogyatékkal élő önmagát fogyatéka miatt**

kevesebbnek tekinti, mint ép embertársait. Ha ez nem áll fenn, eszerint a – több interjúalany által is vallott – megközelítés szerint pusztán a testi hiányosság, vagy korlátozottság megléte nem elegendő a fogyatékos megállapításához.

„Én nem gondolom azt, hogy fogyatékos az, akinek mondjuk fél lába van, de ettől még teljes életet tud élni. Az [fogyatékos], aki a saját lehetőségeiből nem tudja kihozni a maximumot.

Tehát lehet, hogy valakinek hiányzik a fél lába, de ő úgy érzi, hogy nem fogyatékos, mert mindent megvalósíthat. [...] Ugyanúgy fogyatékos számomra az is, aki teljesen egészséges, csak elrontja az életét. Szerintem akkor lesz normális egy ember, ha a saját lehetőségeit kihasználja.” (3. csoport)

„Ugye mi ránézés alapján, külső jegyek alapján ítéljük meg, ki az, aki fogyatékkal él. Viszont lehet, az ember nem úgy éli meg, mert, mondjuk, aki vak emberként születik, nem tudja milyen látónak lenni, tehát ő neki az a természetes. [...] Nyilván a külső jegyek, ha kerekesszéket lát az ember, ha sánta, ha nem hall, ha nem lát, ha az érzékszerveivel van probléma, elsősorban azt mondjuk rá, hogy ő fogyatékkal él. Az más kérdés, hogy neki ez a fajta fogyatékkal élés ez olyan természetes, mint nekünk, aki mondjuk testileg, szellemileg úgy gondoljuk, épek vagyunk.” (4. csoport)

II.3. Hátrányos helyzetűek a társadalomban vagy azon kívül?

A fiatalabb korosztályhoz tartozó interjúalanyok a romák társadalmi megítélésével kapcsolatosan elsősorban saját személyes tapasztalataikból kiindulva alkottak véleményt. A megítélés kiemelt szempontjai az együttélés során felmerülő potenciális konfliktusforrások, a 25 év alatti válaszadók elsősorban ebből az aspektusból értékelték a romákhoz fűződő viszonyukat. **A fogyatékkal élőkhez fűződő viszonyukat a fiatalabb és az idősebb korosztály egyaránt sokkal probléma mentesebbnek ítéli.**

„A tettei alapján szokták elbírálni az emberek többségbe. [...] Nekem már volt személyes élményem például, hogy ismeretlen emberek, mikor mentünk az utcán a barátommal, elénk léptek és keresték a konfliktust. Viszont vannak olyan ismerőseim is, akik tisztességes életet élnek és meg is tartják az elvárt színvonalat, de sajnos nagyon sok cigány származású ember zajos és akkor ő megmutatja, hogy kicsoda és sokszor erőszakos is.” (1. csoport)

„Az egyik ismerőstünk roma származású és mindig segít nekünk és mi is segítünk neki. Szóval így előtte le a kalappal. Teljesen beilleszkedett.” (1. csoport)

„Például, ha én ülök a buszon és leülne egy cigány ember mellém, azt én nem tartom problémának addig amíg ő nem viselkedik úgy, ami az én számomra bántó és zavar. Addig én nem ítélek el senkit, de tényleg van olyan, aki ok nélkül keresi a konfliktust.” (1. csoport)

*„Az iskolában van egy lány, aki tolöszékes és egy nagyon jó barátomnak van egy ismerős, e aki már nagyon régóta elveszítette mind a két lábát. Van még egy erősen halláskárosodott ismerősöm. [...] **A fogyatékkal élőknek pozitívabb a megítélésük. Részben azért, mert sajnálják őket. A negatív szemlélet sokkal erősebb a romákkal kapcsolatban.**” (1. csoport)*

A 25 év feletti korosztályba tartozó interjúalanyok romákról és fogyatékkal élőkéről alkotott véleménye úgyszintén részben a személyes tapasztalatokon nyugszik, de a kialakított kép árnyaltabb. **Meghatározó gondolat, hogy a romák társadalmi beilleszkedésének problémái részben a társadalom előítéletességének tudhatók be, és hogy ez a hatás mindkét részről (a többségi társadalom és a romák vonatkozásában) egymást erősítő, ok-okozati kölcsönhatásként tart működésben káros folyamatokat.** A roma kisebbségen belül is kisebbségben lévő, ösztársadalmi normák alapján elítélendő magatartásformát képviselők jelentősége túlértékelt, az ebből táplálkozó, többségi társadalomban meglévő diszkriminatív prekoncepció ugyanakkor kedvezőtlen azonosulási kényszert jelent a romák többségére nézve is, így a folyamat rekurzív módon hat, ezzel rendkívül megnehezítve az előítéletesség felszámolását.

A fogyatékkal élők tekintetében **a többi korosztályhoz tartozó kérdezettek a fiatalabbakhoz hasonlóan lényegesen kevesebb problémáról számolnak be, de az ő véleményük mögött már a vélt okok is megfogalmazódnak, miszerint a fogyatékkal élők elsőprő többségénél egyértelműen és eleve kizárt a hátrányosan megkülönböztetett felelőssége saját kedvezőtlen életkörülményei kialakulásában, míg a romáknál nem az, vagy messze nem ennyire egyértelműen elvethető.**

„Kivételek mindig vannak, de ez valaminek az eredménye kell legyen, hogy ő róluik ilyen sztereotípiá alakul ki. Mint ahogy a katonákra mondják, hogy azok erőszakos jellemű emberek általában, vagy a pedagógus például sokat beszél.” (4. csoport)

„Én úgy gondolom, hogy ez egy népcsoport, pontosan ugyanúgy, mint bármelyik másik. Attól függetlenül nem hiszek abban, hogy ez beléjük van genetikailag kódolva, hogy egy putriban kell élniük, lopni, csalni, hazudni, ölni. Ebben nem hiszek. Az viszont biztos, hogy a körülmény és mi magunk is tehetünk arról, hogy ez születik, mármint, hogy ez lesz belőle. Egy gyerek, ha azt látja és úgy nő fel, hogy az a menő, hogy összeverjük a szomszédot és elveszjük, ami neki van, akkor ez a modell fog neki kialakulni, hogy ez a király.” (3. csoport)

„Alapvetően szerintem a két dolog között az a különbség, hogy amíg egy mozgássérült vagy mentálisan sérült embert nem szoktak hibáztatni azért, vagy nem szoktak úgy viselkedni velük szemben, hogy ez a saját hibád, ahol tartasz, addig a romák felé sokszor van olyan hátrányos megkülönböztetés, hogy ők is tehetnek arról, ami feltétlenül nem igaz.” (2. csoport)

„Szerintem, akik fogyatékkal élnek, azokat teljességgel sajnálja az ember, tehát másképp tekint rá, mint a cigányokra.” (4. csoport)

II.4. Hátrányos helyzetűek a médiában

A megkérdezettek többségének az volt a véleménye, hogy az utóbbi évtizedben az általános társadalmi megítélés változtatására, a diszkrimináció visszaszorítására irányuló törekvések kevés sikerrel jártak.

Az interjúalanyok szerint a romák esetében a téma (roma-kérdés) folyamatos köztudatban tartása talán még a kívánttal ellentétesen is hat, de semmiképpen nem hozott pozitív változást. Ennek okát leginkább a média – elsősorban a hírműsorokra jellemző – beszédmódjának profitorientált motivációs bázisában látják, amennyiben a legnagyobb szemléletformáló erővel bíró médiumok a nézettség, illetve hallgatottság fokozása érdekében a sztereotípiákra támaszkodva tálalják a romákkal kapcsolatos információkat. A válaszokból kiderül, az interjúalanyok feltételezése szerint a piacra szánt

hírműsorok készítői nem vállalják az antidiszkriminációs cézzal való, vagy akár csak objektív megfogalmazást, illetve az abból következő fogyasztói érdektelenség kockázatát. **A romákkal kapcsolatos közgondolkodás legfontosabb formálója mindenképpen a tömegmédiá, ami ezen összefüggések miatt semmiképpen sem erodálja a diszkriminatív beidegződéseket, sőt, a válaszadók vélekedése szerint inkább konzerválja, sőt elmélyíti azokat.**

A fogyatékkal élők esetében az elmúlt évtized folyamatai valamivel kedvezőbbek a megkérdezettek szerint. Több válaszadó is kiemelte, hogy az akadálymentesítés területén mindenképpen, de általában a fogyatékkal élőkkel szembeni társadalmi előítéletesség csökkentésére irányuló törekvések vonatkozásában is érezhető előrelépés, bár a pozitív változások mértékével a többség nem elégedett. A kedvező változások mögött részben az eleve kisebb társadalmi ellenállást vélelmezik a megkérdezettek, illetve ebből következően azt, hogy a diszkrimináció visszaszorításához sokszor elégséges csupán az informálás, a fogyatékkal élők csoportjáról alkotott kép részletezése, nincs szükség a szemlélet gyökeres megváltoztatására. A fogyatékkal élők problémáiba, mindennapjaiba való betekintés nem kizárólag a médián múlik, a témával kapcsolatos rendezvények és különösen a civil kezdeményezések, illetve az akadálymentesítés egyre általánosabb megjelenése folyamatos és nagyon hatékony impulzusokkal katalizálja az integrálódást.

„A romákat, azt abszolút egy ilyen bűnöző kategóriába sorolják. A sérültekről meg nagyon örülök, hogy most már vannak ilyen mindenféle megmozdulások. Óbudán épül az egyenlőség háza, ami önmagát fenntartja és kisebb fogyatékkal élők- mentális és fizikálisan- oda tudnak költözni.” (2. csoport)

„Én azt gondolom, hogy valóban kicsit szétválasztva tudok beszélni a két kérdésről. A fogyatékkal élők esetén azt gondolom, hogy elég kevés változás történt. Valóban történt akadálymentesítés, meg egyéb ilyen dolgok, de azért ez elég kevés változás. A roma kérdésbe meg azt gondolom, hogy szélsőségek lettek inkább. Az egyik fajta szélsőség az, hogy jóval több lehetőségük van, a másik pedig az, hogy vannak olyan érdekcsoportok, akik miatt viszont a negatív megítélésük és emiatt a hátrányos helyzetük is és a társadalom megítélése is súlyosabb lett.” (3. csoport)

„Szerintem azért mostanában jobban előtérbe kerültek. Mostanában az utóbbi két-

három évben próbálnak kicsit jobban odafigyelni, hogy meg tudják közelíteni a különböző intézményeket, ahová el tudnának jutni.” (4. csoport)

A romák médiában való szerepléséről a fiatalabb korosztály feltétel nélkül pozitívan nyilatkozott. Meglátásuk szerint minden kisebbség megítélésében – így roma kisebbség esetében is – kedvező változásokat hoz, ha tagjaik a médiában szerepelnek. A 14-25 éves korcsoport tagjai úgy vélekednek, hogy a médiaszereplésen keresztül az adott kisebbségnek lehetősége van megmutatni értékeit, illetve sikereikkel példát mutathatnak saját kisebbségük tagjainak is. Ez meglátásuk szerint különösen a romákra igaz, akik kulturális sajátosságaikból adódóan számos olyan képességgel, tudással rendelkeznek és szerepelhetnek, mellyel értéket képviselve tűnhetnek ki, és lehetnek példa értékűen, vagy csupán különlegességük nyomán érdekesebb szélesebb tömegek számára is.

Az idősebb korosztályhoz tartozó válaszadók a kisebbségek tagjainak médiaszereplését úgyszintén hasznosnak értékelték, véleményük szerint azonban inkább a dokumentarista bemutatás, a hétköznapi, teljességgel életszerű szituációkba betekintést engedő megoldások az igazán célra vezetőek. Az kisebbséghez tartozó ún. celebek szerepeltetését ugyanakkor nem értékelik egyértelműen hasznosnak, a fokozott figyelem és a kisebbség reprezentálásának egyértelmű azonosításon alapuló módja együttesen kockázatosá teszi a kisebbség médiában való megjelenésének egy-egy személyre koncentrált képviseletét.

Az idősebb (főleg a 46 év feletti) korosztály tagjai egyúttal kiemelték, hogy a média szerepe az elmúlt évtizedekben jelentősen felerősödött, ami nem feltétlenül előnyös az integráció sikerességére nézve. **A médiumok közül a válaszadók leginkább a nagy nézettségű televíziókat, illetve a rádiók reggeli műsorait tartják alkalmasnak a hatékony üzenetátadásra.** A rendszerint a késő esti sávban sugárzott ún. beszélgetős műsorok elméleti értékének elismerése mellett azok hatékonyságát több interjúalany is erősen kétségbe vonta.

„A tévé és a rádió, mindenképpen segíteni akar rajtuk, hogy jobb legyen nekik. [...] Igazából arra próbálja felhívni a figyelmet, hogy ők miben tehetségesek és, hogy ha ezt így elfogadnánk és az ország mögéjük állna, ezzel nagy sikereket érhetnének el. Ezzel Magyarországnak dicsőséget szerezhetnének.” (1. csoport)

„Mindig egy ilyen alulról jövő kezdeményezés sokkal többet ér. Régen azért nem volt ekkora szerepe a médiának azt is lássuk be. [...] A média kevésbé mutatja be ezeket az embereket, mert a celebeket látják a gyerekek egyfolytában, meg a manöken alkutú hírességeket. [...] Sokkal több dokumentumfilm kellene.” (1. csoport)

„Sokszor olyan megindító tud lenni, amikor az ember néz egy ilyen riportfilmet, vagy egy dokumentum filmet, nem egy ilyen nagyon megcsinált valamit, hanem inkább ilyen életszerű helyzeteket. Az ilyentől az embernek sokszor a szíve facsarodik össze. Nekem egy ilyen sokkal többet jelent.” (4. csoport)

„A roma celebek egyáltalán nem biztos, hogy mindig csak jó irányba viszik a dolgokat, hogy a megítélés más legyen. Sőt inkább negatív, illetve a negatív az, ami jobban megmarad, mert ha valaki normálisan viselkedik az nem annyira érdekes, mint hogyha nem.” (3. csoport)

„Televízió abszolút és a rádió talán a reggeli műsorok. A reggeli műsorok, amit az ember masszívan hallgat, nem egy éjszaka vagy este kilenckor kezdődő riport műsor. Mindenképpen azokat az eszközöket mondanám, ami tömegeket ér el.” (2. csoport)

Főleg a 25-36 éves korosztály tagjai vélik fontosnak a népszerű tehetségkutató műsorok, illetve a valóságshow-k szerepét a diszkrimináció elleni harcban. Meglátásuk szerint nemcsak egy esetleges siker támogathatja hatékonyan az előítéletek megszűnése felé mutató folyamatokat, hanem már a kisebbség tagjának és a többségi társadalom képviselőinek való nagy nyilvánosság előtti találkozása is, mivel önmagában az elfogadás követendő példajaként értelmeződik a nézők percepciójában.

„Dokumentumfilmeket láttam és a dokumentumfilm próbálta a maga valóságában bemutatni a helyzeteket nem torzítva. A tehetséggondozó és valóságshow műsorok is hozzá tudnak járulni, hogy a romák és fogyatékkal élők meg tudjanak jelenni és hatni az emberekre akár pozitívan befolyásolni. Elfogadhatóbbá teszi a nagyközönség számára. Tehát ha azt látjuk, hogy ott elfogadják őket, akkor az értelmezhető úgy is, hogy akár mi is elfogadhatnánk őket.” (2. csoport)

Szintén a fiatalabb korosztály tagjai főleg a fogyatékkal élők társadalmi integrációjával

kapcsolatban említették hatékony média-eszközként a közösségi oldalakat. Meglátásuk szerint ezeken a fórumokon a leginkább befolyásolható fiatalság érhető el pozitív tartalmú véleményformáló üzenetekkel, miközben kialakítható és fenntartható egy közvetlen kapcsolat az épek és fogyatékkal élők között, mely kommunikációs csatornaként mindkét csoport számára teljes értékű, és így ezáltal is a diszkrimináció ellenében hat.

„A Facebookon láttam, mert ott van egy ilyen közösség. Like-oltam a Láthatatlan kiállítást, a vakoknak ezt a fajta kezdeményezését, és ott állandó jelleggel van a vakokról egy-egy szösszenet, ki- hogy él és azt próbálják mutatni, hogy ők is teljes értékű emberek és ugyanúgy élnek, mint mások.” (2. csoport)

III. Egyes kampányeszközök lakossági megítélése

A bemutatott média-megjelenések a fókusz csoportoknál összességében kedvező fogadtatásra találtak. Az interjúalanyok a hirdetés vagy riportműsor kapcsán leginkább annak gondolatébresztő hatását méltatták.

A mindennapiságot a 25-36 évesek még inkább erősíténék a megfogalmazásban, de a sikeres példák bemutatását önmagában rendkívül hasznosnak tartják. A 36-45 évesek reakciói is kedvezőek voltak, ebben a csoportban az értékelésben a célközönség újraértelmezési lehetőségei, azaz az üzenetnek nem a többségi társadalom aspektusából közelítő, hanem éppen az üzenet tárgya, azaz a bemutatandó kisebbség felőli olvasata is felmerült.

A legidősebbek csoportja (46 év felettiek) a riportfilmek hatékonyságát a többi média-eszközhöz képest kiemelkedőnek tartják, kritikai észrevételként azt fogalmazták meg, hogy általában a késői sugárzás az egyébként hasznos és hatékony eszköz hatásmechanizmusait érvényteleníti, amennyiben a befogadására képes célközönség életviteléből adódóan a sugárzás időpontjában technikailag nem elérhető.

„Ez a plakát azt is megmutatja, hogy figyeljünk oda, mert ők is részesei a társadalomnak, hiába van kerekese széke. Figyelemfelkeltő, bár lehetne mondjuk színesebb.” (1. csoport)

„A két alanyt úgy kellene beállítani, hogy munka közben. Például irodai munka,

vagy ilyesmi. [...] **Abban a tevékenységben megmutatni, amit tud fogyatékkal élőként végezni** ” (1. csoport)

„A fogyatékkal élőt szerintem leírja a hegymászó, neki meg kell tanulnia, hogy hogyan kell ezzel együtt élni, mert előtte ugye volt két lába, most meg egy. Vannak olimpikonjaink, meg mások, akiket tök jó, hogy mutattak, ahogy ott táncolnak, de van egy csomó olyan elfoglaltságuk, ami ezt nem mutatja meg. Én inkább azt mutattam volna meg, hogy mennyire normális életet élnek ők is, hogy bevásárol, vagy nem tudom. [...] Az mindenesetre pozitív, hogy mindkét ember, étellel teli.” (2. csoport)

„**Számomra drámai az egész üzenet. Azzal együtt tök jó látni, hogy valaki így megtalálta a helyét.**” (2. csoport)

„**Szerintem nagyon jó lenne, ha ilyeneket látnánk.**” (2. csoport)

„**Igazából az lenne az érdekes, hogy a cigányok mit szólnak ehhez a reklámhoz?** [...] **Nekik kell tenniük valamit ahhoz, hogy nekik kell látni, hogy figyelj, én akarok küzdeni. Biztos, hogy neki többet kell küzdeni, én ebben biztos vagyok. Igen, mert vannak előítéletek. Le tudja küzdeni, de ezt neki kell akarnia.** [...] Mint kis reklámfilm jó volt szerintem. Nem is tudom, hogy milyen helyeken lehetne nyomtatni, hogy hozzájuk eljusson.” (3. csoport)

„**Nekem is az a véleményem, hogy ez a kis film sokkal inkább kell, hogy szóljon nekik, a fogyatékkal élőknek és a romáknak. Mindenképp nekik kell, hogy szóljon, hogy legyen annyi önbizalmuk. Biztos vagyok benne, hogy sok olyan fogyatékkal élő és roma van, aki egyébként valóban érvényesülhetne, hogyha lenne elég önbizalma.**” (3. csoport)

„**A mi korosztályunknak a riport műsorok jók lennének, egy hiba van, hogy nagyon későn vannak. Este tizenegy, fél tizenkettő, amikor már nem fogom nézni. Én szívesebben venném korábbi időpontban.**” (4. csoport)

IV. Ötletek egy jövőbeli kampányhoz

A fókusz csoportok saját kampányuk tervezésével kapcsolatban kétféle álláspontot képviseltek a romák és a fogyatékkal élők bemutatásának közös kampányban való feldolgozásáról.

A 14-25 éves és a 36-45 éves korú csoport azon a véleményen volt, hogy a két témát különválasztva érdemes kezelni. A legfiatalabbak érve szerint a roma-kérdés aránytalanul több figyelmet kap, mint a fogyatékkal élők problémái, így nagyobb szükség van az utóbbi téma tárgyalására a többségi társadalom e tekintetben való informálására. A 3. életkori csoport viszont azért döntött a két téma különválasztása mellett, mert szerintük az egybemosás hátrányos következményekkel jár egyrészt a negatív konnotációk felerősödése, interferálása miatt, másfelől az eltérő szándékolt hatás érdekében felsorakoztatott eltérő kommunikációs eszközök együtt alkalmazásából származó zavar következtében.

A 26-35 éves és a 46 év feletti csoport két téma közös feldolgozása mellett döntött, az ő koncepciójuk központi eleme a másság értéke, azaz mind a roma kisebbségnél, mind pedig a fogyatékkal élők körében fellelhető kulturális, illetőleg emberi, világnézeti specifikumok, melyek a többségi társadalom számára példa értékűek, követendők lehetnek. Az értékteremtő potenciál felerősítése egyúttal az elkülönítés gyengítését is jelenti, így tehát a hátrányos helyzetű csoportok ugyanazon megközelítésből történő kezelése nem csak indokolt, de célszerű is.

A kampánytervek mindegyikénél a család, illetve a természetes, életszerű környezet volt a háttér felrajzolásának vezérmotívuma.

„A fogyatékosokat választottuk, mert a cigányokról véleményünk szerint sokkal többet lehet hallani a tévében is és sokkal többet látjuk a mindennapokban is. A fogyatékosokra meg nem igazán szokták, csak mostanában kezdték el felhívni a figyelmet. [...] lehetne egy olyan kép, hogy fogyatékos emberekből álló családot ábrázolna. Bemutatná, hogy az apa otthon és a munkahelyén is elvégez akármilyen munkát. Az anya otthon főz vagy valamit a háztartásban csinál és ott vannak a gyerekek, akik az iskolában ülhetnek.” (1. csoport)

„Arról szól a reklám kampányunk, hogy fogyatékkal élők és roma származásúak is részt vesznek ugyanabban a kampányban. Rövid spotok lennének, olyan pár

másodpercesek. A szlogen, hogy »Tanuljunk egymástól!« és minden egyes spotban egy fogyatékkal élő vagy egy roma tanít valamit úgymond egy egészségesnek, vagy abban a hátrányos helyzetben nem lévő embernek. Például egy fogyatékkal élő kerekes székes break mozdulatokat mutat egy break táncosnak és együtt táncolnak az utcán. A következő jelenet az lehetne, hogy egy roma asszony főzni tanít egy cicababát. Valakit egy vak tanít origamizni. [...] Ez a kampány egyszerűen azt akarja, hogy a másságot tartsuk tiszteletben, mert ott is vannak értékek és ezt tanuljuk meg mi tőlük. » (2. csoport)

V. Összegzés

A fókusz csoportos interjúk tapasztalatait összegezve megállapítható, hogy a romákkal és a fogyatékkal élőkkel szembeni társadalmi előítéletesség jellegében és megnyilvánulásaiban több fontos aspektusból tekintve is különbözik.

A megkérdezettek – életkoruktól függetlenül – több kérdésben is teljességgel különválasztva tekintettek a két társadalmi csoportra, véleményüket, reakcióikat a két témára vonatkozóan különválasztva fogalmazták meg. Ezzel együtt megállapítható az is, hogy a mélyebbre ható vizsgálat tanúsága szerint e két csoportnak az antidiszkriminációs törekvés égisze alatt történő együttes kezelése befogadói oldalról értelmezve is logikus, érvényes megközelítés. Azaz működési mechanizmusa nem ütközik feloldhatatlan ellenállásba, sőt, az áthallások és párhuzamok megfelelő aránytartás mellett egymást erősítő folyamatokká fejleszthetők.

A média szerepe a vitathatatlanul fontos a diszkrimináció elleni küzdelemben, és a médiában szerepeltetett karakterek megválasztásának fontosságának vonatkozásában is koruktól függetlenül közel azonos állásponton voltak a válaszadók.

A hátrányos helyzetű csoportok bemutatásában a legtöbb megkérdezett szerint nemcsak alapvető elvárás, de **kulcsfontosságú tényező az üzenetátadás hatékonyságát tekintve a szereplők és a szituációk minél nagyfokúbb életszerűsége, a formanyelvben érvényesítendő dokumentarista látásmód.**

A KEJA kampányának média-megjelenéseit az interjúalanyok kedvező fogadtatásban részesítették, a kutatás keretében bemutatott anyagok beszélgetésekre gyakorolt hatását tekintve azok hatékonyságához, gondolatébresztő erejéhez nem férhet kétség.